

REVOLUTIONÆRT TEATER

– Et eksempel på 1930'ernes danske agitprop-teater

Af Lisbet Jørgensen

I 1920'erne og 1930'erne blev teater brugt som bevidst politisk propagandamiddel flere steder i verden. Den mest kendte danske trup "Revolutionært Teater", var en kommunistisk trup af arbejdere, der fik assistance af en række velkendte venstreorienterede kulturpersonligheder. Historien om truppen viser forskellene i Socialdemokratiets og DKPs holdning til redskabsteater som en afspejling af styrke og holdningsændringer i løbet af perioden.

I 1920'erne og 1930'erne var der tale om en international bølge af bevidst politisk teater, udført såvel af arbejdere som professionelle teaterfolk, der brugte teatret eller teatraliske virkemidler som et redskab til (parti)politisk agitation. Det begyndte i marxistisk inspirerede kredse, men blev også brugt af fascister og nationalsocialister. Der var tale om et intenderet og klart formuleret formål: at bruge teatret til politisk kamp, og dette brud med det dominerende kunstsyn var samtidig et brud med forståelsen af teater som kunst. Udgangspunktet var en marxistisk udlægning af teatrets funktion i samfundet, hvor teatret ikke blev opfattet som et spejl af omverdenen, men som en politisk faktor på linje med andre kulturudtryk. I den nye optik blev teater til alle tider udtryk for ideologiske kampe i samfundet. Den tyske teatermand Erwin Piscator navngav bevægelsen med sin bog fra 1929 "Das politische Theater".

Begrebet "Politisk teater"

I 1960'erne og 1970'erne var der ingen, der var i tvivl om, hvad politisk teater var. Begrebet er imidlertid blevet problematiseret – især i 1990'erne. Fra at være en marxistisk parole, har holdningen "alt er politik" bredt sig til de fleste nyere teoridannelser. Typisk for denne tendens er, at det normative aspekt af "politisk teater" har mistet sin interesse og er i færd med at blive erstattet af det analytiske "teatrets politik".¹ Det vil sige en undersøgelse af hvilke politiske perspektiver, der aktiveres i forbindelse med teater, f.eks. en forestilling. Det er den holdning, der ligger til grund for denne artikel, som vil beskæftige sig med en del af det bevidst politiske teaters historie, nemlig den danske – knyttet til Socialdemokratiet og især Danmarks Kommunistiske Parti i 1930'erne. Men først en introduktion til denne form for teater i international sammenhæng.

Fra "levende aviser" til agitprop teater

Betegnelsen "agitprop" stammer fra tiden umiddelbart efter den russiske revolution, hvor den sovjetiske centralkomité etablerede en agitprop afdeling.² Ordet er sammensat af begreberne: Agitation, at bevæge masserne i en bestemt retning og propaganda, at forklare og udrede marxismen. Kunsten kom snart til at indtage en vigtig position som formidler af agitprop, f.eks. via film, billedkunst, plakater og teater.

Nogle af de første, der tog teatraliske virkemidler i brug, var de såkaldte "levende aviser". I tiden umiddelbart efter revolutionen blev der læst op af aviser for de mange analfabeter for at udbrede budskabet om revolutionens fremskridt. De oplæste aviser udviklede sig til "levende aviser", der visualiserede dele af det dagsaktuelle stof for publikum, f.eks. via sketcher, diagrammer eller sungne nyheder.³ Med inspiration fra denne bevægelse blev den første blåblusetrup dannet i oktober 1923 i Moskva. Før havde det været en "levende avis" gruppe, men nu blev en række avantgardekunstnere indblandet. Trupperne optrådte i arbejdstøj, deraf navnet, der også blev hele bevægelsens. Der var tale om en form for teater, der var åbenlyst og bevidst politisk, avantgarde og populært på en gang, et teater der nåede ud til et massepublikum. Selv om nogle trupper havde assistance fra professionelle instruktører, tekstforfattere, dekorationsmalere etc., så var hovedparten arbejdere. Tallene varierer i forskellig kilder, men i 1928 var der ca. 500 professionelle og ca. 8.000 amatørtrupper. Blåbluserne optrådte i arbejdernes teaterklubber og på fabrikkerne. De var i stand til at spille alle steder, da de ikke brugte nogen dekorationer.

Et typisk Blåbluse program havde form som en avis med overskrifter, nyheder, ledere, tegneserier og officielle bekendtgørelser. Forestillingen blev indledt med en parade, hvor truppen præsenterede sig selv på scenen, derefter fulgte i hastigt tempo en montage af 10-15 forskelligartede numre. De brugte dramatiske former som monologer, dialoger, tale og formationskor. Typisk var en gruppe af optræ-

dende, der bevægede sig som en maskine. Der var musikindslag, især populære sange, ofte med aktuel satire. Afvekslingen mellem de forskellige former var vigtig. Til slut var der igen en parade, hvor spillerne opsummerede deres forestilling.⁴

Tysk agitprop, massespil og talekor

I Tyskland blev der allerede fra 1920 spillet agitprop teater. Først på banen var den føromtalt Erwin Piscator, der benyttede sig af monteringer af korte scener med typificerede repræsentanter for de forskellige klasser og personificering af politiske begreber, f.eks. "verdenskapitalen". Spillestilen var karikeret og dekorationerne blev holdt på et minimum, f.eks. blot et kort over Europa.⁵

Ud over denne form for teater var masse-spillene meget populære i begyndelsen af 1920'erne. De kunne have over tusinde medvirkende, der fremstillede billeder fra arbejderklassens historie. Det første tyske massespil fandt sted i 1920 på et sportsanlæg i Leipzig, hvor den romerske slaveopstand blev fremstillet i forestillingen "Spartacus" med 900 arbejderskuespillere, som optrådte for et publikum, der talte ca. 50.000 mennesker.⁶ Også den franske revolution var emne for et massespil i 1922 i Leipzig, "Billeder fra den franske revolution".⁷

Både socialdemokrater og kommunister oprettede talekor i 1920'erne.⁸ Arbejdere optrådte i store formationer, dannede mønstre og talte i effektfulde kor. Formålet med såvel massefests spil som talekor var at skabe et alternativt udtryk, der lagde vægten på kollektivet. Det skulle stå i modsætning til fokuseringen på enkeltpræstationen i det borgerlige teater og den borgerlige kunst i det hele taget. Det gjaldt også den tredje vigtige form, som denne type teater benyttede sig af: Sketchen, kortscenen. Talekoret er en konkretisering af kollektivet, der henvender sig direkte til tilskuerne uden noget fiktivt mellemlid. Kortsceneformen var mere traditionel i sin dramaturgiske opbygning, men blev opført i et stærkt

urealistisk og stiliseret formsprog, der helt brød med samtidens professionelle spillestil.

Et sovjetisk gæstespil med en Blåblusertrup i slutningen af 1927 satte for alvor gang i dannelsen af agitprop trupper i Tyskland, der tog navne som: Rote Blusen, Rote Raketen og Kolonne Links.⁹ De benyttede sig især af sket-cher samt sang og musik.

Danmark

Herhjemme benyttede såvel Socialdemokratiet som Danmarks Kommunistiske Parti sig af teater som kampmiddel. Holdningerne til teater udviklede sig dog markant forskelligt. Forskellen afspejlede partiernes fundamentale holdning til socialismen såvel som deres magtposition. Det revisionistiske og regeringsbærende Socialdemokrati udviklede i løbet af 1900-tallet en kunstforståelse, der ikke afveg betydeligt fra en klassisk borgerlig forståelse af kunst. DKP, derimod, havde i sin revolutionære opposition brug for et redskab til fastholdelsen af ideen om at kunne opbygge en særskilt arbejderkultur.

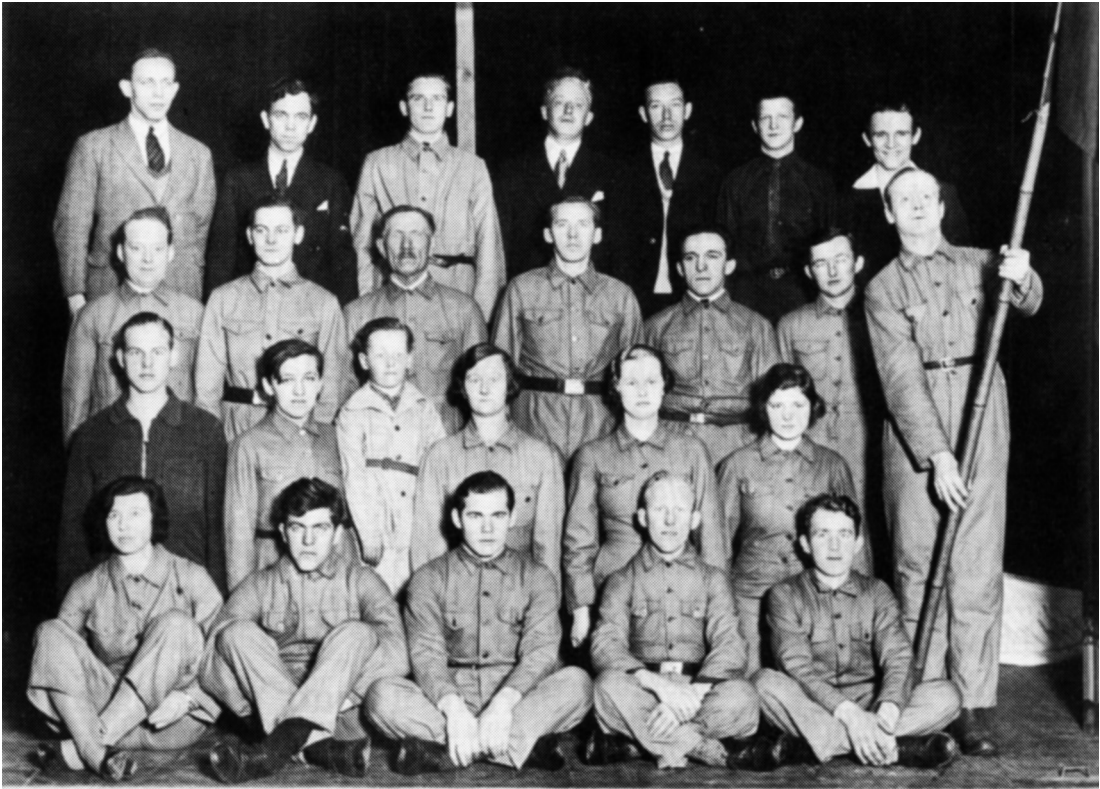
I 1938 udgav Socialdemokratiet, via AOF, et samlet kulturprogram: "Kulturen for Folket". I afsnittet om teater skrev kritikeren Svend Erichsen, at der i al værdifuld kunst er et element af kamp om idéer, og fastslog, at der sagtens kunne laves kunst på politisk agitation. Men det var ikke dét repertoire, en arbejderscene skulle spille. Arbejderne skulle kunne se forskel på det politiske møde og den kulturelle berigelse. Et arbejderteaters grundtone skulle være demokratisk og humanistisk og gerne humoristisk. Samtidig talte Erichsen for, at arbejderklassen skulle bringes i kontakt med teatret ved en økonomisk reorganisation, dvs. sænkning af billetpriserne. Altså et oplæg til dannelsen af ARTE, Arbejderbevægelsens Teatercentral, der blev stiftet i 1946.¹⁰ Selv om det teaterpolitiske manifest først udkom ved udgangen af 1930'erne, dækker det i realiteten den førte teaterpolitik i de foregående årtier. Ifølge Socialdemokratiet kunne teater godt være – men skulle ikke være – et politisk kampredskab. Teater skulle først og fremmest

være til kulturel berigelse på et demokratisk grundlag. Denne politik havde udmøntet sig i partiets understøttelse af oprettelsen af "arbejderteatre", dvs. teatre, der spillede for et arbejderpublikum, ofte med amatørskuespillere. Den mere indadvendte agitation bestod i tysk inspirerede talekor samt sket-cher og revyer, især som indslag ved arrangementer i partioorganisationerne.

Arbejdernes Teater

Den tyske "Volksbühne" tanke havde hurtigt spredt sig til Danmark. Volksbühne var blevet oprettet i 1890 i Berlin med henblik på at spille teater for arbejderklassen. Teatret blev støttet af en medlemskreds, som hovedsageligt bestod af arbejdere, mens skuespillere og iscenesættere var professionelle. I den tidlige tid bestod repertoiret især af naturalistiske dra-maer, herefter gik man over til at spille klassikere, og med det nye århundrede blev målsætningen, ikke bevidst, men i realiteten, at opdrage arbejderpublikummet til borger-skabets gode kunstmag og kunstforståelse.¹¹

Herhjemme havde vi flere teatre, der under navnet "Arbejdernes Teater", manifesterede sig med mellemrum. Det tidligste af disse, "Arbejdernes Teater", blev oprettet i 1896 og spillede søndag aften i Arbejdernes Forsamlingsbygning på Vesterbro, Enghavevej 40. Der var tale om en forening med amatørskuespillere og professionelle instruktører, herunder Anton Neergaard og Hans Riber Hundrup. Her spillede man et repertoire, der mindede om det tyske forbillede, selvfølgelig med danske islæt. Det var arbejder af William Bloch, Edvard Brandes, Émile Zola samt udvalgte klassikere fra Det Kongelige Teaters repertoire. Denne organisation havde et klart opdragende syn på arbejderklassen. I følge foreningen var hensigten med Arbejdernes Teater, at arbejderne: "høster Belæring og gode Indtryk". Foreningen ønskede at give sit publikum: "god Adspredelse i Stedet for de tvivlsomme Glæder, der søges andet Sted" samt: "at opføre gode og opdragende Skuespil." Dette teater eksisterede til 1905.¹²

R.T. fotograferet efter rejsen til Moskva. Dagmar og Villy Andreasen er nr. to fra venstre i henholdsvis 1. og 2. geled. Med R.T. fanen står Gustav Gabrielsen. Midt i 3. geled ses Svend Bager. Foto fra Dagmar Andreasen: Midt i verden, 1988, p. 42.

Under Socialdemokratiets styre blev det for alvor muligt via substantielle subsidier at oprette et nyt "Arbejdernes Teater". Det spillede regelmæssigt fra 1925 frem til 1937 under fleres ledelse, herunder initiativtageren Bertel Budtz Müller og Robert Schmidt. Også på dette teater blev rollerne udført af amatører.¹³ Bertel Budtz Müller beskrev i Arbejdernes Teaters tidlige programmer sin holdning til arbejdersteater: "Arbejdernes Teater agter at føre den bedst mulige kunst ud i arbejdernes forsamlingsbygninger til meget smaa priser." Samtidig understregede han, helt i overensstemmelse med Socialdemokratiets holdning til kunst, at Arbejdernes Teater ikke udelukkende var et agitatorisk klasseteater, men: "stræber efter at blive det virkeligt kunstneriske teater".¹⁴

HIPA

Partiets organisation voksede markant i løbet af 1920'erne og 1930'erne og gav mulighed for en særdeles effektiv propagandavirksomhed. Stærkt medvirkende hertil var oprettelsen af HIPA, Hovedorganisationernes Informations og Propaganda Afdeling i september 1935. Den første formand var den daværende partisekretær i Socialdemokratiet, Hans Hedtoft. HIPAs vigtigste opgaver var: "Bekæmpelse af det kommunistiske og nazistiske Splittelsesarbejde i de faglige Organisationer" samt at reorganisere Socialdemokratiets agitationsvirksomhed.¹⁵

HIPA benyttede sig bevidst af teater, især revy, som agitationsmiddel, specielt i forbindelse med valgkampagner. HIPA bestilte revyen hos en forfatter og stillede den herefter gra-

tis til rådighed for de lokale partiforeninger. Som noget nyt tilbød HIPA i 1939, at de lokale organisationer kunne få skrevet passager, der handlede om lokale forhold: "Vi mener det i høj Grad kan have propagandistisk Betydning af faa lokale Forhold, Personer eller Affærer belyst. Det giver en saadan Revy et mere stedligt Præg." Partiforeningerne skulle så blot henvende sig til HIPA, der havde hele 12 "Digttere" parat til at udføre lokaliseringerne.¹⁶ Men også på lokalt plan var der særdeles velorganiserede kulturorganisationer. Et eksempel er Den sociale Oplysningscentral i Vestsjælland, der i sæson 1937/38 kunne tilbyde sine medlemsorganisationer, dvs. lokale socialdemokratiske partiforeninger, flere end 30 sketcher, 25 skuespil, film, oplæsere og solister samt "Trupper", der kunne opføre sketcher, skuespil, sang og musik.¹⁷

Danmarks Kommunistiske Parti og teatret

På topplan i DKP var der ringe interesse for at bruge teater i agitproparbejdet. Men på lavere niveauer i partiet var der nogen, der mente, at teater kunne være et nyttigt agitationsmedie. I 1932 tog partiets Sjællands Distrikt initiativ til oprettelsen af et fast talekor og et såkaldt "Rødt Teater", senere kendt som R.T. eller Revolutionært Teater.¹⁸ Det var langt fra det første initiativ i den retning, men det blev det mest bestandige. Forud havde der været en række tilløb til dannelse af en fast agitproptrup. Den tyske blåblusertrupbevægelse havde med det samme spredt sig til Danmark, og i årene 1928 og 1929 optrådte flere trupper med tilknytning til DKP under navnet "De blaa Bluser".¹⁹ De danske Blåbluser var relativt velorganiserede. Bevægelsen afholdt f.eks. en konference i januar 1929, hvor der blev oprettet et landsudvalg og et københavnsk sekretariat. Trupperne havde lokaler hos partiet og mødtes til prøver en til to gange om ugen. Også i provinsen var der trupper, f.eks. en i Nørre Sundby.²⁰ I løbet af 1929 synes denne bevægelse at være opløst, men i de næste år optræder der sporadisk trupper, f.eks.

havde Danmarks Kommunistiske Ungdom (DKU), Unge Pionerer (Partiets børneorganisation) og Arbejder-Værnet (Uniformeret demonstrationsværn) i årene 1931 til 1933 lejlighedsvis trupper, der optrådte ved partiarangementer, også i fællesskab.²¹

Oprettelsen af R.T. - Revolutionært Teater

I november 1932 blev tankerne om en mere holdbar trup endelig realiseret, styret direkte af DKPs Sjællands Distrikt. Pointen for Distriktet var at undgå: "Efterligninger af borgerlig Kunst" og i stedet: "...naa frem til, at alle vore Sketch er realistiske baade i deres Satire og deres positive Agitation, og de maa fremtræde ikke i Borgerskabets, men i Proletariatets egen revolutionære Kunstform."²² Distriktet indbød alle celler til at indsende navne og adresser på interesserede partikammerater, der kunne deltage i arbejdet, som blev karakteriseret som et: "meget vigtigt og nyttigt stykke partiarbejde". Skuespiller og sceneinstruktør Per Knutzon havde tilbudt sin assistance og indstuderet en sketch "15 Aars Sovjet", der blev opført ved festen for årsdagen for den russiske revolution i Folkets Hus på Enghavevej den 7. november 1932. Han var da blevet udnævnt til instruktør for truppen, og det var ham, der indkaldte til prøver med de nye partiteaterfolk.²³

Ud over at Per Knutzon blev leder af truppen, deltog hans hustru, kabaretsangerinde og skuespiller Lulu Ziegler og skuespiller Ruth Berlau aktivt i agitproparbejdet. De var alle tre medlemmer af DKP.²⁴ De tre havde alle tidligere optrådt, enten i konstellationer eller alene, ved partiets arrangementer. F.eks. ved novemberfesterne i anledning af årsdagen for den russiske revolution i 1931 samt marts året efter optrådte Per Knutzon både alene og sammen med Lulu Ziegler.²⁵

Truppens medlemmer

Truppens aktører var arbejdere, de fleste var arbejdsløse, og der var både mænd og (få)

kvinder i truppen. Knutzon var som omtalt fra begyndelsen leder og instruktør, mens Berlau, der senere overtog instruktionen, og Ziegler optrådte separat med enten oplæsning eller sang. Det vil sige, at der var tale om et samarbejde mellem de professionelle kunstnere og arbejderskuespillerne, der var klart afgrænset og defineret. Dog har i hvert fald Ruth Berlau deltaget i f.eks. fremsigelsen af talekor.²⁶

På et foto af truppen tælles 24 medlemmer, og jeg har fundet navne på ca. 20 trupmedlemmer.²⁷ De nogenlunde med sikkerhed identificerede R.T. medlemmer var: Gustav Gabrielsen, langtidsløst søfyrerbøder, Villy Andreasen, delvis arbejdsløs sømand, Dagmar Andreasen, tjenestepige og rengøringskone, DKUeren Edvard Sørensen, Svend "Bager" alias Svend Alfred Nielsen, bager, Henry Jul Andersen, arbejdsløs murer, der også var R.T.s sekretær. Han skrev tekster til truppen og faldt som frivillig i Spanien ligesom et andet R.T. medlem Børge Sørensen. På fotoet figurerer der fire eller fem kvinder, og det passer med de fire kvindenavne, der er overleveret. Dertil kom en række tilknyttede "skidesprællere", partiets interne jargon for intellektuelle. Der var nemlig en række kommunistisk sympatiserende kulturpersonligheder, som på den ene eller anden måde bidrog til agitprop-teaterarbejdet. Ud over de allerede nævnte tre var det f.eks. arkitekten Mogens Voltelen, der lavede diverse dekorationer til R.T. samt fotograferede på truppens rejse til USSR, arkitekten Edvard Heiberg og forfatteren Otto Gelsted.²⁸

Det er dette udstrakte samarbejde mellem professionelle kunstnere og amatører, der er særkendet ved R.T., og som sammen med den relativt lange levetid gør R.T. til noget særligt i den danske agitprop-teaterbevægelse. Selv om meget kildemateriale enten er gået til eller blevet destrueret under krigen, har flere af de menige medlemmer af R.T. beskrevet arbejdet med R.T. Den af arbejderskuespillerne, der har publiceret mest om arbejdet i R.T., er Dagmar Andreasen; andre, f.eks. Edvard Sørensen, har givet interviews og skrevet mindre beretninger om tiden.²⁹

Rødt Teaters første store produktion, "Rød Revy", blev opført ved DKPs Sjællands Distrikts nytårsfest i Idrætshuset den 7. januar 1933. Der var ca. 4.000 tilskuere. Revyen var i tre afdelinger med talekor, recitation, sketcher og fællessang. Ind imellem talte flere, bl.a. partiformanden Aksel Larsen, der var den ene af to nivalgte kommunistiske folketingsmænd. Anden afdeling afsluttedes med "Rød-gardisternes March", bedre kendt som "Brød-re lad våbnene lyne", og hele revyen blev afsluttet med fælles afsyngning af "Internationale". Scenen var en forhøjning i den ene ende af salen, og dekorationen var en rød baggrund, der blev dækket af forskellige bagtæpper alt efter optrinetens indhold. Første afdeling handlede om danske forhold, og som en form for kommentar trådte partikammerater ind og holdt egentlige politiske taler, der svarede til sketenes og talekorenes indhold. Anden afdeling drejede sig om Sovjetunionen. Sidste afdeling handlede igen om Danmark, især om valget og de to kommunistiske folketingsmænd. I slutningsoptrinet fremsagde Per Knutzon en tale om den røde enhedsfront (samaktion mellem kommunister og socialdemokrater) medens 100 mennesker indtog scenen med vejende røde faner. Bagtæppet forestillede jorden og ned over det, faldt et rødt flag med hammer og sejl.³⁰ Revyen blev modtaget med jubel i den kommunistiske presse: "Festen blev den største og mest indholdsrige det kommunistiske Parti nogen Sinde har afholdt." Arbejderbladet fremhævede farten, appellen og talekorene og udtrykte imponering over det gode resultat R.T. havde opnået efter blot 14 dages indstudering.³¹ Fra den afdeling, der handlede om Sovjet, er der bevaret sketchen "Den anden Femaarsplan". Den slutter med, at et talekor fremførte "Staaldiget" af Alexander Besyminskij. Sketchen fremstiller en gruppe sovjetiske arbejdere, der i løbet af en samtale får præsenteret alle de fremskridt, man mente, at Sovjet havde nået samt den nye femårsplan. Til slut går sketchen over i talekoret, og R.T. havde ved denne lejlighed forstærkning fra Arbejder-Værnets agitprop-trup.³²

Fra marts måned 1933 vandt et nyt navn på truppen indpas: Revolutionært Teater. Truppen omtales således vekslende som Rødt Teater, Revolutionært Teater og slet og ret R.T. I den første tid er der ingen tvivl om, at der er tale om den samme trup, men senere kan der være tale om flere trupper.

R.T. var især aktive i årene fra 1932 til og med 1934 og optrådte i denne periode meget hyppigt. Frem for alt i 1933, hvor der i Arbejderbladet var 46 annoncerede optrædener af R.T., det vil sige i gennemsnit næsten en optræden hver uge. Der var først og fremmest tale om medvirken ved festlighederne i anledning af de kommunistiske mærkedage, f.eks. 8. marts, 1. maj, 1. august, 7. november og nytår, men dertil kommer optræden ved store offentlige møder og demonstrationer samt hos forskellige dele af de partitilknyttede organisationer, Arbejderværnet, Røde Hjælp (kommunistisk Røde Kors), R.F.O. (Revolutionær Fagopposition), partceller mv. R.T. optrådte hyppigst hos DKPs Sjællands Distrikt og dets underafdelinger. Det hænger naturligvis sammen med oprindelsen til dannelsen af truppen. Den anden helt store aftager var Røde Hjælp. Men selv de enkelte små partceller, partiets mindste grupperinger, kunne få besøg af R.T.³³ Truppen optrådte mange forskellige steder, men arrangementerne blev bl.a. holdt i de tre Folkets Huse i Rømersgade 22, Enghavevej 40 og Jagtvej 69, men også, særligt ved de helt store arrangementer, i Idrætshuset på Østerbro. Selv om R.T. mest optrådte i københavnsområdet, så har truppen, eller dele af den, optrådt i provinsen. F.eks. ved et politisk stævne i Køge i juli 1933 samt ved et antifascistisk stævne i Sønderborg i Ringridershallen i august 1933.³⁴

I anledning af kommunalvalget den 9. marts 1933, der resulterede i tre kommunistiske indvalgte i hele landet og én i København, optrådte R.T. ved flere lejligheder. F.eks. annonceres det, at R.T. opfører den "Nyindstuderede Valg-Sketch" ved Christianshavns Valgbureau's fest den 1. marts 1933.³⁵ Der er overle-

veret to tekster, som begge kan være opført ved disse lejligheder.³⁶ Den ene tekst hedder "Kommunalvalgsketch", og er ikke nogen sketch, men et talekor med tilhørende skilte til at fremhæve de enkelte pointer. Talekoret fremstår som en centralt udviklet tekst, der har været distribueret til de lokale partiafdelinger, da de for københavnske forhold relevante skiltetekster er angivet, mens at man opfordres til at tilpasse skiltene indhold til lokale forhold rundt om i landet. Talekoret anklager den socialdemokratiske styrede kommune for at forsømme at hjælpe de fattige, de arbejdsløse og arbejderne som sådan. De enkelte anklagepunkter ledsages som omtalt af skilte, f.eks. angives på den ene side prisen for en sporvognstur, en kubikmeter gas og kilowatttime lys og på den anden side kommunens reelle produktionsomkostninger.

Til slut opfordrer talekoret arbejderne til at stemme kommunistisk ved valget. Den anden tekst er også et talekor: "Fire Aars Socialdemokratisk Kommune". Indholdet svarer i budskab til den første, den nævner direkte socialdemokratiske borgmestre ved navn og anklager dem for forræderi mod arbejderklassen. Talekoret ender med ordene: "Kommunistisk Parti – stem rigtigt – stem rødt – stem kommunistisk – Rød Front! Rød Front! Rød Front!"

"Proletariatets Diktatur"

Kort efter valget, den 18. marts 1933, afholdt de københavnske DKPere en mindefest i anledning af Karl Marx' 50-års dødsdag i Idrætshuset. Her talte Aksel Larsen om Marx og Martin Nielsen om den internationale politiske situation, og R.T. opførte to sketches: "Den brune Pest" om forholdene i Tyskland og "Proletariatets Diktatur" om den kapitalistiske udbytning og arbejderklassens modstand.³⁷ Der er bevaret en tekst og flere fotos fra denne sketch.³⁸ I "Proletariatets Diktatur" optræder Hans Majestæt Kapitalen, der blev fremstillet som en meget fed herre med sin slave Nationaløkonomen og sine forbundsfæller Fagforeningsmanden, Præsten, Politimanden, Militærmanden samt seks arbejdere. På

R.T. Sketchen "Proletariatets diktatur", Arbejderne har fundet sammen i enhedsfronten. Kapitalen har hentet forstærkning, Præsten, Politimanden og Militærmanden. Det hjælper ikke, arbejderne er på vej til at smadre gitteret. (Mogens Voltelens Billedsamling, ABA.)

bagtæppet, der forestillede en fabrik, stod: "A/S Verden" og højt oppe hang et stort ur. Det begyndte at gå, således at arbejdstiden fra kl. 7 til 16 gik på ganske få minutter. Den første del var rent pantomimisk. Tre arbejdere trådte ind og begyndte at betjene de tre stiliserede maskiner, der producerede pengestykker. I teksten er det medgivet, at det fremstår som en simplificering at maskinerne producerer pengestykker! Da arbejdstiden var ovre, tildelte Kapitalen hver arbejder to pengestykker fra sin bunke og resten blev puttet i Kapitalens sæk. Alle forlod scenen, uret løb stadig, og da klokken igen blev 7, indtog arbejderne på ny deres plads ved maskinerne. Da Arbejder 1 havde produceret sin egen løn (to pengestykker), standsede han, og opfordrede de andre til at stoppe al yderligere produktion, der

jo blot ville gå i Kapitalens lomme. Efter diskussion med Kapitalen og Nationaløkonomen opfordrede Arbejder 1 de øvrige til at strejke, men da de er gode socialdemokrater nægter de. Den opsætsige kommunistiske arbejder fyres, og Nationaløkonomen finder på, at det ville være bedst, om der slet ikke blev ansat nogen ny arbejder, de øvrige to kan nu udføre det samme arbejde og dermed forøge udbyttet for Kapitalen. Da næste arbejdsdag går i gang, står den fyrede arbejder bag fabrikens gitter. De to socialdemokrater knokler i rasende tempo, mens de farer fra en maskine til den næste. Imens spilles "Danmark dejligst Vang og Vænge" i et opskruet tempo. Kapitalen får stadig det samme i sin sæk og arbejderne også det samme som før, altså tilsammen mindre. Efter denne succes udtænker Ka-

pitalen og Nationaløkonomen, at en arbejder må kunne producere det samme som tre. Da han ikke vil fyre nogen af de to, må de skiftes til at gå på arbejde. Så bliver det for meget for de to sidste arbejdere og Arbejder 1, der stadig står uden for gitret, opfordrer dem til at strejke. Kapitalen kontakter Fagforeningsmanden, der fortæller arbejderne, at det er ulovligt at strejke. Kapitalen får tilsendt tre nye arbejdere fra arbejdsanvisningen, og der udspinder sig en dis-kussion mellem de seks arbejdere. De kommer overens og slutter sig i enhedsfront. Kapitalen henter forstærkning fra Præsten, Politimanden og Militærmanden. Det nytter ikke, Arbejder 1 kræver den proletariske revolution og arbejderne smadrer gitteret, flere følger ind på scenen med faner under sang og driver Kapitalen med følge på flugt. Arbejderne genoptager produktionen og et banner proklamerer: Proletariatets Diktatur. Lyset dæmpes, en lys-kegle søger ud over publikum og finder Kapitalen hængt. Lyset kommer igen og der synges Internationale. Såvel tekst som fotos viser en stærk typificering og simplificering af budskabet. Alle de optrædende er typer eller symboler, der er ikke tale om nogen form for psykologisk nuancering eller motivation. Kapitalen er en fed herre i fint tøj, præsten bærer et kæmpe kors, politi og militær er i uniformer. Den kommunistiske arbejder er særdeles vel-skolet i marxistisk agitation, mens fagforeningsmand og socialdemokrater fremstilles som vege og samarbejdende med Kapitalen. Dekorationen er enkel: Et bagtæppe, et gitter, tre maskiner samt et ur er alt, hvad der behø-vedes.

Rejsen til Moskva

R.T. blev inviteret til at deltage i den første internationale revolutionære teaterolympiade, arrangeret af Internationalt Revolutionært Teaterforbund, IRTB. Den fandt sted i Moskva fra den 25. maj til den 5. juni 1933.³⁹ Der var i alt 400 deltagere fra 22 lande som spillede i syv dage. Ni lande havde sendt trupper, resten delegerede⁴⁰ og fra selve Sovjetunionen deltog 40 sovjetiske teatre og agitproptrupper.⁴¹

Rejsen til Moskva fik mindst to helt konkrete resultater. R.T. begyndte at bruge den karakteristiske blåbluseuniform og fik idéen til at bruge de tragtede råbere, som var datidens megafoner, i deres forestillinger. De optrådte f.eks. med et talekor, der blev udført med megafoner, og til slut lavede truppen et tableau med hammer og segl, dannet af megafonerne, ligesom de havde oplevet det i Moskva.⁴²

Nye sketcher på programmet

Ved en fest i de lokale frederiksbergske partiorganisationer i efteråret 1933 havde R.T. hele fire nye sketcher på programmet samt en enkelt gammel, der var omarbejdet. Titlerne var: "Hagekorset", "Rigsdagsbranden", "Baalet", "Koalitionsæslet" og den omarbejdede "Da Hansen fik Arbejde".⁴³ "Koalitionsæslet" var en oversættelse af Rote Raketens sketch "Der Wundergaul (Gaul i betydningen krikke eller arbejdshest) – genannt "Die Grosse Koalition".⁴⁴ Den karikerede det tyske socialdemokratis samarbejdspolitik med de borgerlige, et tema der også var gyldigt i Danmark. "Rigsdagsbranden" er muligvis identisk med en sketch, som blev sendt til samtlige partiafdelinger i september 1933 i anledning af konsekvenserne af Rigsdagsbranden i Berlin den 27. februar 1933. Den var beregnet til at blive spillet på dagen, hvor dommene i den efterfølgende retssag faldt. Den hollandske anarkist Marinus van der Lubbe blev idømt dødsstraf og henrettet for påsættelse af branden. Hitler benyttede branden til at sætte de almindelige borgerrettigheder ud af spillet og indføre stærke nødforordninger mod kommunisterne. Det er et af de få eksempler på, at en af DKPs Agitprop Afdelinger (her Nørrebro) centralt udsendte teatermateriale til partiafdelinger. Sketchen kan også være identisk med Bertolt Brechts vise "Moritat von Reichtagsbrand", som påpeget af Hans Chr. Nørregaard.⁴⁵ Sketchen "Baalet", der også blev opført ved DKPs generalappel i Idrætshuset den 15. august 1933, hvortil samtlige medlemmer af DKP og DKU havde mødepligt, handlede om nazister-

nes forsøg på at stoppe den illegale kommunistiske presse, samt deres destruktion af marxistisk og frisindet litteratur ved afbrændinger.⁴⁶

Den 11. november 1933 opførte R.T. en meget stor produktion i Idrætshuset i anledning af 16-års dagen for oprettelsen af Sovjetunionen. Den bar titlen "Klassekampen!", og er beskrevet af Dagmar Andreasen. Der var over 100 medvirkende, og der skal have været 3.500 tilskuere.⁴⁷ R.T. optrådte i en etagedekoration udført af Mogens Voltelen. Ved hjælp af lys på de enkelte etager udspillede proletariatets historie fra galejsslaver over amerikanske negere og den franske revolution til nazismens opkomst i Tyskland.⁴⁸ Ud fra denne beskrivelse minder produktionen om de tidlige masseoptrin i Tyskland, hvor man netop med forkærlighed skildrede passager fra arbejdernes historie.

Mod religionen og for retten til svangerskabsafbrydelse

R.T. udstrakte ved nytår 1934 sin virksomhed til også at omfatte udgivelsen af en pjeces: "Guds Død-!. Antireligiøst Kampskrift". Pjecen er redigeret af "et Udvalg" med R.T. medlem Viggo Jensen som ansvarlig. Den indeholder en række tekster, sange og tegninger, der opfordrer til udmeldelse af Folkekirken og fremstiller julen som et kapitalistisk påhit for at forøge omsætningen. I pjecen er der bidrag af bl.a. Poul Henningsen, Hans Kirk og Otto Gelsted. Kampen mod religionen var en fast bestanddel af R.T.s arbejde. Helt fra starten havde truppen den "Antireligiøse Sketch" på programmet.⁴⁹ Der er overleveret en tekst til en sketch, der bærer titlen: "Den gode Gud". Den kan være identisk med den antireligiøse sketch, der aldrig omtales med nogen egentlig titel. "Den gode Gud" viser Gud i himlen som en vranten og utilfreds gammel mand, der har travlt med at hjælpe fascisterne i deres kamp mod kommunismen. Satan dukker op og beskylder Gud for at bruge skrappere midler end ham selv. En delegation af arbejdere fra Jorden dukker op for at klage deres nød om de

elendige forhold. En er repræsentant for de arbejdsløse, en for de husvilde, en for krigsinvaliderne, en for den undertrykte kolonibefolkning og en for arbejderkvinderne. De afvises alle af Gud, bl.a. med besked om, at alt bliver bedre, når de er døde. Arbejderne smides på porten, og tre præster dukker op og kræver, at Gud laver mirakler for at stoppe massernes oprør. Gud nægter og præsterne filosoferer over Guds stilling i det moderne samfund og konkluderer, at han kun er et symbol. Arbejderne trænger tilbage og anklager kirken for først at have slagtet mennesker i Guds navn, for nu blot at kalde ham et symbol. De sparker præsterne ud og proklamerer proletariatets diktatur. Gud bliver sat på museum og Satan får besked om at møde op på arbejdsmændenes kontrol- og anvisningskontor i Suhmsgade. Sketchen opføres med to borde på midten af scenen og et tredje ovenpå med skyer af pap. På det øverste skilt står: Himlen. Nedenunder et hul, der ligner et hundehul og her et skilt med: Helvede. På det øverste bord sidder Gud med et hvidt lagen over sig og et langt skæg. Han har en bibel foran sig og en telefon ved siden af. Engle af pap trækkes gennem luften. "Den gode Gud" kræver ikke ret mange optrædende, sceneudstyret er sparsomt og tonen er umiskendelig slagkraftigt antireligiøs. Hvad enten det var denne sketch eller en anden antireligiøs tekst, R.T. opførte, blev den kombineret med, at R.T. afholdt en solhvervsfest i stedet for jul den 24. december 1933 i deres lokaler i Studiestræde. Der var fællesspisning med flæskkesteg på menuen og underholdningen bestod af antireligiøse taler, sketcher, sange og musik og dans.⁵⁰ I "Den gode Gud" klager arbejderkvinderne over fosterfordrivelsesparagraffen, §218, som var den tyske lovparagraf, der omhandlede straffen for abort. I Danmark hed paragraffen §242 (tidligere §193) og deraf ses, at der er tale om en dansk oversættelse af en tysk sketch. DKP havde haft en vis uklarhed i partilinjen, når det angik stillingtagen til adgang til fri abort. Det hørte op i juni 1936, hvor Sovjetunionen ophævede den fri abort og i stedet belønnede børnerige familier. Nu blev

Foto fra R.T.s rejse til Moskva. Om bord på det nybyggede fragtskib, der bragte truppen til den internationale revolutionære teaterolympiade, øves der på det program, truppen skulle optræde med. I forgrunden med ryggen til kameraet instruerer Per Knutzon.

(Mogens Voltelens Billedsamling, ABA.)

politikken, at fri abort ikke kunne tillades i et socialistisk land, men kunne af sociale grunde i et kapitalistisk.⁵¹ R.T. havde også opført en sketch med samme titel, §218, i anledning af Den internationale Kvindedag den 8. marts 1933. Der findes en tysk sketch med samme

titel, og R.T.s version var formodentlig en oversættelse af den tyske fra ca. 1923.⁵²

R.T. optrådte ved DKPs Sjællands Distrikts nytårsfest i Idrætshuset den 6. januar 1934. Her opførte de en revy om året, der var gået. En af sketcherne hed "De rene Kvinder", og

fra den findes et par sange og Dagmar Andreasens beretning om udførelsen. Baggrunden for sketchen var 1930'ernes kamp om kønsmoral. Da Arbejderkvindernes Oplysningsforbund havde iværksat en kampagne for fri abort, lykkedes det en række kristne kvinder at samle over 170.000 underskrifter imod dette og for bevarelsen af straf for fosterfordrivelse.⁵³ Sketchen var et angreb på disse kristne kvinder og den fremlagde konsekvenserne for arbejderkvinderne, hvis de blev nægtet retten til at bestemme over deres egen krop. Teksten var, i følge Dagmar Andreasen, skrevet af arkitekten Edvard Heiberg.⁵⁴ Kvinder fra R.T. var klædt ud i natkjoler som engle med vinger. På deres rygge var malet modersprøjter og præservativer. De sang bl.a. på melodien, "Her komme Jesus": "Her komme, Zahle, dine smaa, som ej i Seng med Mænd vil gaa! Andre, der er noget mindre kold skal føde Børn i mange Fold!"⁵⁵ En anden kvindepolitisk sketch var "Kvinder, vaagn op", der blev opført i anledning af Den internationale Kvindedag, 8. marts 1934. Den skildrede tre typer arbejderkvinder: Den energiske og agiterende, den ældre, udslidte husmoder med mange børn og endelig arbejderkvinden, der oprindeligt kom fra middelklassen.⁵⁶

Nedgangstider

I løbet af 1934 aftog R.T.s aktivitet mærkbart. I det år var der kun 21 annoncerede optrædener i Arbejderbladet, dvs. en halvering i forhold til året før. I 1935 blev den nedsatte aktivitet helt tydelig. Arbejderbladet omtalte den 27. marts 1935 optræden af en ny agitproptrup på Borups Højskole, og det tyder på, at R.T. sang på sidste vers. Samtidig annonceredes der i Arbejderbladet for "Realistisk Teater"s optræden i Århus.⁵⁷ Dette navn synes at vinde frem fra slutningen af 1934. I visse tilfælde er det sandsynligt, at der er tale om, at det er R.T., der nu, med inspiration fra Nikolai Okhlopkovs stærkt eksperimenterende teater i Moskva, arbejdede under dette navn. Men andet, herunder at R.T. pludseligt optrådte meget i store provinsbyer og især, fordi de opførte

egentlige dramatekster af bl.a. Socialdemokratiets hofdramatiker, den senere nazist, Harald Bergstedt, gør, at det er svært at tro på, at det er samme trup, der er tale om. Som eksempel kan nævnes, at der optræder en trup med navnet "Realistisk Teater" med "Kilde Mutters Tøs" af Harald Bergstedt i januar 1935 i Esbjerg.⁵⁸

R.T.s sidste produktioner

Per Knutzon trak sig tilbage som leder i efteråret 1934 og instruktionen blev efterhånden overtaget af Ruth Berlau.⁵⁹ Hun valgte at følge den retning, som den tyske agitpropbevægelse havde fulgt, nemlig overgangen fra at opføre talekor og sketcher til fremførelsen af egentlige dramatiske værker. Valget faldt på scener fra Bertolt Brechts dramatisering af Maksim Gorkijs "Moderen", der bl.a. blev opført af R.T. den 10. maj 1935.⁶⁰ For instruktionen stod Ruth Berlau, assisteret af både Helene Weigel og Bertolt Brecht, som siden 1933 havde boet i Danmark. Dagmar Andreasen spillede hovedrollen i lærestykket, der også stod på andre europæiske agitproptruppers repertoire.⁶¹ Ruth Berlau introducerede selv forestillingen i Arbejderbladet og forberedte publikum på en ny slags teater: "Denne nye Skrive- og Spillemaade er noget saa uvant og afvigende, at man kun kan danne sig sit Indtryk ved selv at opleve den."⁶² Den 19. december 1937 havde Arbejdernes Teater premiere på "Fru Carrars Geværer" af Bertolt Brecht i Ruth Berlaus instruktion. Fra R.T. medvirkede Dagmar Andreasen i hovedrollen og Gustav Gabrielsen som hendes bror. Begge trupper var faktisk gået ind på dette tidspunkt, men havde forenet deres kræfter i denne opsætning. De gentog forestillingen flere gange i 1938. Den 14. februar spillede Helene Weigel samme stykke med amatører, tyske emigranter, igen under instruktion af Ruth Berlau.⁶³

Den revolutionære underholdning ved DKPs fester skiftede karakter i anden del af 1930'erne. Agitprop-teater gled i baggrunden i løbet af 1935 og forsvandt herefter helt. Lulu Ziegler

og Per Knutzon optrådte dog stadig ved DKPs fester. F.eks. ved en fest i januar 1937 i Idrætshuset, hvor der også både var et danseorkester og optræden af artister. Ziegler sang viser og Knutzon oplæste Obadias Nytårsrevy. Obadias (navnet på en profet fra Det gamle Testamente) var et fælles synonym for Hans Kirk, Hans Scherfig, Edvard Heiberg, Aksel Larsen med flere, der ironisk kommenterede dagens begivenheder i Arbejderbladet.⁶⁴ Udviklingen i Sovjetunionen og Tyskland væk fra agitprop-teateret på grund af ændrede politiske forhold, har givet spillet ind på denne forandring, men der var uden tvivl også tale om et konsolideringstegn. DKP var igennem de første kampår og havde ikke længere brug for et kampteater. Under alle omstændigheder markerer den ændrede holdning til revolutionær underholdning en ændret holdning til teater som en del af oparbejdelsen af en "arbejderkultur". Tiden var løbet fra agitprop-teater og dermed R.T.

Noter

1. For en diskussion af dette se: Graham Holderness: Introduction, IN: *The Politics of Theatre and Drama*, Ed. Graham Holderness, St. Martin's Press, New York 1992.
2. Gudrun Klatt: *Arbeiterklasse und Theater*, Akademie-Verlag, Berlin 1975, p. 7.
3. Frantisek Deák: Blue Blouse, IN: *The Drama Review*, vol. 17, nr. 1, marts 1973, p. 40
4. Op. cit., pp. 37ff. og Richard Stourac og Kathleen MacCreery: *Theatre as a Weapon, Workers' Theatre in the Soviet Union, Germany and Britain, 1917-1934*, Routledge & Kegan Paul, London og New York 1986, pp. 30ff.
5. Ludwig Hoffmann og Daniel Hoffmann-Ostwald: *Deutsches Arbeitertheater 1918-1933*, vols. 1-2 (2. udgave), Rogner & Bernhard, München 1973, vol. 1, p. 53 og Erwin Piscator: *Das politische Theater*, Ed. Felix Gasbarra, Rowohlt Taschenbuch Verlag, Hamburg 1963, p. 49.
6. Richard Stourac og Kathleen MacCreery: *Theatre as a Weapon*, p. 89.
7. Ludwig Hoffmann og Daniel Hoffmann-Ostwald: *Deutsches Arbeitertheater*, vol. 1, p. 86.
8. Op. cit., pp. 31ff.
9. Op. cit., p. 38.
10. Svend Erichsen: Teatret, IN: *Kulturen for Folket*,

Arbejdernes Oplysningsforbund, København 1938, pp. 57 og 69.

11. Erwin Piscator: *Das politische Theater*, pp. 57-60.

12. Københavns Politi, D. Bevillingssager. Teatre og forlystelsesetablissemeter. Pakke 52, Korrespondancesager vedr. bevillinger til opførelse af teaterforestillinger 1893-1933, journalsalg 4876/1899, Landsarkivet for Sjælland mv.

13. Bertel Budtz Müller: *Om iscenesættelse og udviklingen i det russiske Teater*, Samlerens Forlag, København 1930, pp. 3-4 og Svend Erichsen: *Teatret*, IN: *Kulturen for Folket*, pp. 52-54.

14. Bertel Budtz Müller: *Om Iscenesættelse*, p. 4.

15. Socialdemokratiets Arkiv, kasse 111, læg: HIPA, Brev fra Hedtoft-Hansen, HIPA til forretningsudvalgsmedlemmer af 14. november 1935, Arbejderbevægelsens Arkiv og Bibliotek (ABA).

16. Socialdemokratiets Arkiv, kasse 111, læg: Arbejderunderholdning, Brev fra HIPA til Købstædernes Socialdemokratiske Foreninger af 25. januar 1939, ABA.

17. Socialdemokratiets Arkiv, kasse 111, læg: Arbejderunderholdning, Fortegnelse over Smalfilm, Underholdningsstof og Oplæsere, Sæsonen 1937/38, Udgiven af Den sociale Oplysningscentral i Vestsjælland, ABA.

18. DKPs arkiv, Sjællands Distrikt 1928-1940, læg: Sjællands Distrikt. Cirkulærer 1929-1935 mv., Meddelelse til Celle 29, dateret 19. november [1932], ABA.

19. Morten Thing: *Kommunismens kultur. DKP og de intellektuelle 1918-1960*, vols. 1-2, Tiderne Skifter, København 1993, p. 1061. *Arbejderbladet*, 4. og 25. januar 1928.

20. *Arbejderbladet*, 1. februar 1929.

21. DKUs røde revy. *Arbejderbladet*, 10. oktober

1931. DKU havde en agitproptrup i november 1932. *Arbejderbladet*, 8. november 1932. De unge Pionerer optrådte ved en agitationsfest 11. marts 1933.

Arbejderbladet, 11. marts 1933. Arbejderværnet optrådte 7. april 1933. *Arbejderbladet*, 31. marts 1933.

DKUs trup samt "De unge Pionerer" trup optrådte sammen 5. februar 1932 på Borups Højskole. *Arbejderbladet*, 2. februar 1932.

22. *Arbejderbladet*, 4. december 1931

23. DKPs arkiv, Sjællands Distrikt 1928-1940, læg: Sjællands Distrikt, Cirkulærer 1929-1935 mv., Meddelelse til Celle 29, dateret 19. november [1932], ABA og *Arbejderbladet*, 21. december 1932.

24. *Arbejderbladet*, 21. december 1932. Per Knutzon: "Jeg har talt med Hedtoft Hansen og selv om han forlangte at jeg skal træde ud af D.K.P. [...]". Utilg. 614. Brev fra Per Knutzon til Lulu Ziegler, indlagt ark i brev skrevet med blyant, uden datering, Det Kongelige Bibliotek. Ruth Berlau: "Jeg gik til partiets første-sekretær, Aksel Larsen og forlangte, at Knutzon blev ekskluderet. Det kom til et større skænderi. Knutzon blev ikke ekskluderet, men jeg fik en reprimande."

Ruth Berlau: *Brechts Lai-tu*, Ed. Hans Bunge, Gyldendal, København 1985, p. 86. Lulu Ziegler var medlem ifølge hendes egen udtalelse til censor J. C. Normann i Censor Jacob Chr. Normanns privatarkiv, Forseglede Protokoller II, Censurprotokol 6. oktober 1937 til 24. september 1943, under 7. oktober 1940, Rigsarkivet.

25. *Arbejderbladet*, 30. oktober, 18. november 1931 og 23. marts 1932, *Arbejderbladet*, 15. april 1932.

Ruth Berlau havde for øvrigt en helt anden forklaring på dannelsen af R.T. Hun mente, at det var hende, der stiftede R.T., eller som hun kalder det, "mit Arbejder-teater". Berlau fortalte i sine erindringer, at hun blev opsøgt på Det Kongelige Teater af fire sømænd, der ville have hende til at hjælpe med at sætte et stykke op, de selv havde skrevet. Dette var ifølge Berlau starten på R.T., Revolutionært Teater. Ruth Berlau: *Brechts Lai-tu*, p. 30.

26. Det drejer sig om "Ståldiget" af Alexander Besyminskij, opført ved nytårsfesten i Idræts huset 7. januar 1933, Dokumentationscentralen for nordisk gruppeteater, Teatervidenskab, Københavns Universitet (DOK).

27. På baggrund af Edvard Sørensen: Dagbog fra R.T.s rejse til Moskva og "Ståldiget" af Alexander Besyminskij, begge i DOK samt Dagmar Andreasen og Torben Bjerg Clausen: *Midt i verden*, Tiden, København 1988, pp. 40-61 og Dagmar Andreasen: *Henry Jul Andersen – Den Døde Murer*, Rosa Luxemburg Forlag, København 1978, pp. 7-15.

28. Bl.a. en Børge Mikkelsen, det ikke er lykkedes at identificere nærmere. Mogens Voltelen har selv givet oplysningerne i "Mogens Voltelens Data", Mogens Voltelens Billedsamling, ABA. Dagmar Andreasen: *Midt i verden*, pp. 47 og 53-54.

29. Edvard Sørensen: *Dagbog fra R.T.s rejse til Moskva og En lille beretning om RT's tilblivelse*, manuskript dateret 31. august 1974, begge DOK. Dagmar Andreasen: *Erindringer fra RT IN: Agitprop. Tradition/nutid. Tysk og dansk arbejder-teater i 20erne og 30erne*, der er en pjece fremstillet i forbindelse med udstilling af samme navn på Fyns Stifts Kunstmuseum, 1974, DOK. Dagmar Andreasen: *Henry Jul Andersen – Den Døde Murer*. Dagmar Andreasen: *Teaterarbejder. Politisk teater, Samtaler med Kika Mølggaard*, Hans Reitzel, København 1980 samt beretning i DOK.

30. Program fra "Rød Revy", 7. januar 1933, ABA. *Arbejderbladet*, 28. december 1932 og 10. januar 1933.

31. *Arbejderbladet*, 10. januar 1933.

32. DOK.

33. For eksempel holdt Celle 38 fest 17. februar 1933 under medvirken fra R.T. *Arbejderbladet*, 14. februar 1933.

34. *Arbejderbladet*, 11. juli 1933 og 4. august 1933.

35. *Arbejderbladet*, 28. februar 1933.

36. DOK.
37. *Arbejderbladet*, 11., 21. og 28. marts 1933.
38. DOK og Mogens Voltelens Billedsamling på ABA.
39. *Wenn wir zu spielen – scheinen. Studien und Dokumente zum Internationalen Revolutionären Theaterbund*, Ed. Peter Diezel, Peter Lang Verlag, Bern 1993, p. 29.
40. Erwin Piscator i Moskauer Rundschau, 4. juni 1933, gengivet i op. cit., pp. 334-335.
41. *Arbejderbladet*, 16. juni 1933.
42. I Mogens Voltelens Billedsamling på ABA findes et foto af en trup, formodentlig Kolonne Links, der danner mønstre med megafoner, bl.a. hammer og segl. Desværre er negativerne bortkommet, så der eksisterer kun en kontaktkopi.
43. *Arbejderbladet*, 29. september 1933 og 6. oktober 1933. Arrangementet fandt sted den 8. oktober 1933.
44. Ludwig Hoffmann og Daniel Hoffmann-Ostwald: *Deutsches Arbeitertheater*, vol. 2, pp. 265-267.
45. DKPs arkiv, kasse 139. DKP Cirkulærer 1919-1914. DKP, centrale udvalg og sekretariater 1928-40, læg: DKP. Centralt Agitpropudv.-sekr., brev fra DKP, C.K.s Agit-Prop Afdeling, København N til samtlige Distrikter og Afdelinger, dateret 12. september 1933 og brev fra DKP, C.K.s Agit-Prop Afdeling, København N til samtlige Distrikter og Afdelinger, dateret 14. september 1933, ABA. Steffen Steffensen [et al.]: *På flugt fra nazismen. Tysksprogede emigranter i Danmark efter 1933*, C. A. Reitzels Forlag, København 1986, p. 349.
46. *Arbejderbladet*, 18. august 1933.
47. *Das internationale Theater*, nr. 1, 1934, p. 60.
48. Dagmar Andreasen: *Midt i verden*, p. 50-51.
49. Spillet første gang 30. december 1932, *Arbejderbladet*, 28. og 30. december 1932.
50. *Arbejderbladet*, 1. og 20. december 1933.
51. Morten Thing: *Kommunismens kultur*, pp. 336-341.
52. Richard Stourac og Kathleen MacCreery: *Theatre as a Weapon*, p. 302.
53. Morten Thing: *Kommunismens kultur*, p. 336.
54. Edvard Heiberg fik en anklage om pornografi på halsen, da han som redaktør for Plan i september 1933 udgav en oversættelse af en artikel af Wilhelm Reich. Heri forekom ordet "tissemand", og da han også var formand for Studentersamfundet, der samme måned vedtog en resolution, der talte mod udviklingen i Tyskland, så blev han anklaget for pornografi og fornærmelse af et fremmed statsoverhoved (Hitler). Morten Thing: *Kommunismens kultur*, pp. 322-324.
55. *Arbejderbladet*, 8. januar 1934. Dagmar Andreasen: *Midt i verden*, pp. 46-48. Program fra opførelsen 3. februar 1934, kopi i DOK.
56. *Arbejderbladet*, 11. marts 1934.
57. *Arbejderbladet*, 27. marts 1935.
58. *Arbejderbladet*, 26. januar 1935.
59. Utilg. 614. Brev fra Per Knutzon til Lulu Ziegler, læg: Personalialia, KB.
60. *Arbejderbladet*, 5. og 8. maj 1935. Blev også opført 11. august 1935 på Søborghus Kro, *Arbejderbladet*, 2. august 1935.
61. Dagmar Andreasen: *Midt i verden*, pp. 64f. og Ruth Berlau: *Brechts Lai-Tu*, pp. 49f.
62. *Arbejderbladet*, 8. maj 1935.
63. Anmeldt i *Arbejderbladet*, 18. februar 1938.
64. *Arbejderbladet*, 29. december 1936.

Abstract

Lisbet Jørgensen: Revolutionary theatre – the example of the Danish agit-prop theatre of the 1930's, *Arbejderhistorie* 4/2002, p. 36-50

With reference to the international wave of using theatre as a means of carrying out direct political agitation in the 1920's and 30's this article deals with the relations of the Danish workers' parties to the agit-prop theatrical movement. Both in the Soviet Union, where the term "agit-prop" originated, and to some degree in Germany, the Communists chose to regard agit-prop theatre as an element in the formation of a distinct and separate worker's culture. In Denmark the Social Democrats quickly discarded this form of propaganda or any attempt to create a separate "worker's culture" and concentrated their efforts on a strategy of sharing out equally the existing cultural wares, bourgeois or not. The Danish Communist Party was in actual fact somewhat reserved towards agit-prop theatre. In Copenhagen, though, between the years 1932 to 1935, the establishment of a permanent troupe, RT or Revolutionary Theatre, was achieved. The repertoire included choruses, sketches and songs on the various Communist concerns while the performing style was of caricature type, and decorations and props were sparse. However, the days of the agit-prop theatre were numbered in the course of the 1930's as the DKP dropped the need for 'a fighting theatre' and the idea that it should be a part of "workers' culture" was no longer considered a pressing concern.

Lisbet Jørgensen, mag.art., ph.d.
 lektor ved Dans og Teatervidenskab, KUA
 Karen Blixensvej 1, 2300 København S, 35 32 92 75
 lisbetj@hum.ku.dk